

STOCKHOLM.

(*Nota att beskrifwe Skiärgårdarnes Annemblige lust
Stokholms Stads Circumferenz.*)¹

Denna stora kungliga huvud- och residensstad Stockholm ligger på 42 graders longitud och 61 graders latitud² i en ofruktbar och karg trakt — så att den icke utan orätt (i detta rike)³ skulle kunna jämföras med en människokroppns mage, som icke tjänar till annat än att taga till sig och förtära vad man ger den, utan att den av sig själv kan frambringa det minsta till sin näring — helt och hållet omgiven av höga berg och klippor, så att utlänningen och särskilt de, som komma från sjösidan eller över havet, tro, att Sverige över allt liksom här är uppfyllt av sådana obevuxna och kala bergstoppar, då likväl detta konungarike djupare in i landet är rikligt försett och begåvat med de skönaste fält, dalar och fruktbara skogar samt fiskrika vatten.

Dess naturliga läge kan åter i många fall jämföras med den mäktiga staden Venetias, ty liksom denna är bildad och sammansatt av åtskilliga bebodda öar, så ligger också staden Stockholm jämte sina förstäder, vilka äro fyra till antalet och gemenligen på svenska kallas malmar, likaledes på sju bebodda öar. Den första och förnämsta är den, varest äro belägna det kungliga slottet och den egentliga staden, som man även nu för tiden kallar staden Stockholm men som tidigare benämndes »Agnefits nääs». Den skiljes i sydväst från den södra förstaden eller »Suder Mallm» genom olika, starka strömmar, vilka flyta från den stora, fiskrika och inbringande sjön Mälaren under en lång och vacker stenbro till saltsjöskären eller Östersjön. Mot söder, öster och delvis mot norr omfattas den av den skeppsrika, härliga och ojämförliga skeppshamnen och den för köphandeln byggda skeppsbron nästan som en halvmåne ända till slottet och Norrbro på så beskaffat och bekvämt sätt, att de största krigs- och örlogsskepp, Spanie- och Indiefarare kunna lägga till vid land och vid bron så nära, att man kan stå med ena foten på bron och med den andra stiga på skeppet.

¹ Överstruket.

² Fr. Ferro, såsom vanligt var ännu på denna tid (ej som nu räknat fr. Greenwich).

³ Parentes här liksom i det följande i enlighet med originalmanuskriptet.

Likaså ligger det kungliga slottet, som är beläget på östra sidan av denna halvmåne, så bekvämt till, att konungen, som man säger, från sitt fönster utan besvär skulle kunna kasta en ring i sitt största krigsfartyg.

På den andra sidan, mot väster, sträcker sig staden (likaledes i en oval) från de nämnda, stora stenbroarna lika som en halvmåne ända till Riddarholmen (där de kungliga begravningarna äga rum) och vidare i en rundning mot norr till nämnda Norrbro, så att staden Stockholm, som är detta stora rikets hjärta, även *ikonographice*¹ helt liknar figuren av ett människohjärta.

Denna del jämte Riddarholmen omgives av den ovannämnda sjön Mälaren, som mellan Staden och Norra förstaden genom olika, kraftiga utlopp mynnar ut i Saltsjön, och på så sätt skiljes den helt från Norrmalm på samma sätt som på södra sidan.

Liksom staden på södra och östra sidan erbjuder den förträffliga bekvämligheten, att de från fjärran länder anlända fartygen kunna lägga till så nära inpå husen, så har den på västra och norra sidan just samma belägenhet. Sålunda kunna de skutor och skepp, som anlända från Mälaren och städerna Uppsala, Västerås, Köping, Arboga, Enköping, Torsälla, Strängnäs, Sigtuna, Gripsholm och Telge med viktualier, järn, koppar och andra varor, likaledes lägga till vid rundningen nära intill husen och lasta av sina varor.

Med ännu större bekvämlighet kunna fartygen bekvämt föras från Mälaren till Saltsjön och omvänt från Saltsjön till Mälaren efter behag, utan att lasta av varorna, till köphandelns stora nytta och fördel, genom en år 1640 förfärdigad sluss.

Emellertid är den ö, varpå den egentliga staden ligger, icke särdeles stor och har därför utom slottskyrkan blott två kyrkor, nämligen huvudkyrkan, S:t Nicolai, och S:t Gertruds kyrka, som den tyska nationen för närvarande är i besittning av. Och ehuru nyssnämnda strömmar icke blott driva många kvarnar utan med stort buller och vitt skum störta sig från Mälaren i Saltsjön, så inträffar ofta, vilket man väl må förundra sig över, att genom ihållande nordväststormar vattnet på så sätt drives från Oceanen genom Bälten och Öresund in i Östersjön, att därigenom och genom de många inflödena i Östersjön densamma så tillväxer och tilltager, att mången gång vid sydöstliga vindar saltvattnet från skärgården med lika kraft strömmar in i Mälaren, medan denna annars i vanliga fall utgjuter sig i Saltsjön, vilket eljest icke förmärkes på någon annan plats vid Östersjön.

¹ Eg. = bildbeskrivningsenligt; här ungef. = »till sin egentliga konfiguration».

Den andra ön eller delen av detta kungliga residens är den ovannämnda Riddarholmen (med en vacker kyrka), förut på grund av franciskanklostret kallad Gråmunkeholmen. Den har sitt nuvarande namn, emedan i kyrkan äro de kungliga monumenten och begravingarna, varför adeln och ridderskapet förlägger sina begravingar och vilorum dit, liksom också Riddarhuset är beläget i närheten. Förutom den härliga kyrkan och många sköna, stormännen tillhöriga gravkapell är denna ö mycket präktigt och magnifikt bebyggd. Man finner där många av stormännens palats, särskilt riksamiralen greve Wrangels, herr riksskattmästaren Gustav Bondes, herr riksrådet och baronen Schering Rosenhanes, herr baron Bengt Oxenstiernas, herr greve Fredrik Stenbocks och herr amiral Bielkenstiernas palats, vilka alla giva staden ett skönt och härligt utseende. Denna ö skiljes från staden Stockholm genom en skeppsrik kanal och en stenbro.¹

Den tredje ön kallas gemenligen på svenska Helgeandsholmen, på tyska Allerheiligenholm, och ligger norr om staden Stockholm. På södra och norra sidan avskiljes den genom två starka strömmar från staden Stockholm och Norra förstaden (eller Norrmalm) och har mot väster Mälaren, mot öster åter Saltsjön. Denna ö, över vilken den allmänna passagen eller huvudgatan går ut från staden Stockholm till Norrmalm på två stora broar, är bebyggd med många sköna och dyrbara hus. Särskilt märkas på denna ö herr greven och riksdrotsen Per Brahes palats, som icke blott är en härlig byggnad, utan åt alla fyra hållen har den härligaste utsikt åt nyssnämnda sjöar, som blott några andra hus ha, samt sal. herr amiral Claes Flemings hus närmast därintill, liksom även myntet och många liknande byggnader högeligen pryda staden Stockholm.

Närmast denna ö är den fjärde ön belägen mitt i Norrström, vilken dock är helt liten och varest ligga slaktarhuset samt några andra hus. Detta är den ö, som i forna tider kallades Stockholm och från vilken den nu så stora, härliga och vittberömda kungliga residens- och huvudstaden fått sitt namn. Där har förr i världen legat ett blockhus för att bestryka stränderna mellan Agnefit och näset, såsom synes av Joh. Magni Cronica lib. cap.²

Den femte ön är en hel del större än de tre föregående³, kallas Gamla Skeppsholmen och ligger nästan rätt för det kungliga slottet och Helgeandsholmen. Den sammanhänger i nordväst genom en kanal och

¹ Betr. stenbron har förf. här liksom ovan i fråga om Norrbro givetvis något föregripit utvecklingen.

² Härmed åsyftas tydl. Johannes Magnus' Historia de omnibus gothorum sueonumque regibus (tr. 1553 i Rom), som dock icke synes innehålla den här meddelade uppgiften.

³ D. v. s. de tre närmast föregående.

bro med en del av Norrmalm. Mot väster har den en del av hamnen och Norrström, mot söder skiljes den från Amiralitets- eller Skeppsholmen genom två långa broar av omkr. 300 passus' längd. Mot öster skiljer en stor vik eller sinus denna ö från förstaden Ladugårdslandet kallad, dit dock för en bro av 266 stegs längd. Denna ö är icke blott väl befolkad, utan där finnas även härliga palats, i synnerhet herr greven och fälmarskalken Douglas', herr riksrådet och generalen Hans Wachtmeisters och flera andras. Så är också baronen och riksrådet herr Seved Bååts palats för närvarande under byggnad, vilket är mycket praktfullt i arkitektur och utsmyckning, andra att förtiga.

Den sjätte ön är Amiralitets- eller Skeppsholmen, vilken som sagt skiljes från den förra genom två långa broar, mellan vilka befinner sig Amiralitetskyrkan, och sträcker sig mot sydost. På denna ö står amiralitetshuset, tyghuset, ankarsmedjan, reparebanan och andra till skeppsbygget hörande byggnader, och på denna ö hålles särskilt vid ingången en så stark vakt, att ingen, vare sig främling eller infödd av vad kondition och stånd han vara må, släppes in utom på amiralens egen befallning och tillåtelse. Denna Amiralitetsholme, som ligger nästan mitt i hamnen, är på alla sidor omgiven av så stora djup, att de allra största krigsfartyg, som föra omkr. 80, 90 eller flera stycken, ja hela krigsflottan kan lägga till runt omkring alldeles inpå land och göra fast utan ankare endast genom ett enkelt tåg vid några i klippan fastgjutna stora järnringar. Endast ett stenkast från land påträffas vattendjup på 18, 24 till 30 famnar eller mer. Och medan sagda Amiralitetsholme i sig själv är en hård och upphöjd klippa, har den till bättre beskydd för skeppsflottan här och var försetts med välbyggda skansar och batterier, varpå kunna anbringas en otalig mängd stycken, varigenom hamnen och farvattnen behärskas och bestrykas. Utom de vackra och stora skeppen och många andra rariteter, manufakturer och materialier, som visas på Skeppsholmen, förtjäna även väl att ses de vackra kanonerna, hela, halva, fjärdedels, kartauner och mindre stycken, vilka för närvarande utgöra till antalet 2,930, mestadels av metall, varmed skeppsflottan i krigstider muneras, besättes och förses, varibland en stor del erövrats från fienden, särskilt från Danmark.

Den sjunde ön kallas gemenligen Munkelägrät och är en god fjärdedels eller tysk mil lång och bred. Dess bekvämaste del bebos nu för tiden och göres merendels till sköna och lustiga trädgårdar samt förses med de stora herrarnes lusthus. Denna ö skiljes från Norrmalm genom två stora broar, 210 steg långa.

Den Södra förstaden eller Södermalm är belägen på nästan en ö, vars näs är försett med en stark befästning och flera skansar. Denna förstad

är mycket stor och nära en liten tysk mil i omkrets. Den är till större delen belägen på en upphöjd kulle eller klippa och försedd med många sköna och kostbara hus, stenbyggnader och härliga trädgårdar — bland vilka i synnerhet märkes fr. grevinnan Ebba Brahes mycket sköna och behagliga palats — vilka alla byggnader skulle bliva alltför vidlyftigt att beskriva. Den har i närvarande tid två kyrkor, S:ta Maria och S:ta Catharina.

Norrmalm är dock ännu större än den förra och delas genom ett högt och långt sandberg (Brunkeberg kallat) i två delar. Delen på västra sidan kallas Västermalm, utsträcker sig från Norrbro längst till Mälaren åt Munklägret till och har en vacker kyrka, S:ta Clara. I denna förstad finnas numera de vackraste husen (i synnerhet på Kungsgatan).¹ Den förnämsta gatan kallas Kungsgatan och är i rak linje 1,710 passus lång. Denna stadsdel inbegriper utom sal. fältherren greve Gustav Horns och sal. herr greven och fältmarskalken Torstenssons palats även barnhuset och tukthuset, två stora byggnadskomplex. I den första uppfödas fattiga barn och föräldralösa, som hållas till allehanda goda konster och hantverk. I den andra åter inspärras alla gudlösa bovar och lättfärdigt pack. Såväl kronan som magistraten ha stor nytta av dessa båda hus, ty som man säkert säger, så förfärdigas här så mycken buldan,² bomeside³ och tagelduk, som konungen behöver av segel och flaggor till hela flottan, vilket man förut med stora omkostnader måst införa från Holland och andra fjärran trakter.

Den del, som är belägen på andra sidan, kallas Östermalm och ger icke den förra mycket efter i skönhet och kostbara byggnader, ty för att ej tala om andra dylika, har den jämte de två kyrkorna S:t Jakob och [ ]⁴ herr greven och rikskansleren Magnus Gabriel de la Gardies palats, mycket präktigt byggt med kostbarhet och magnificens, såsom också herr greven och fältmarskalken Axel Lillies palats, den kungliga lustgården, det kungliga stallet och andra sköna byggnader. Den förnämsta gatan i denna östra förstad kallas Regeringsgatan och är 1,307 steg lång i rak linje. Ovannämnda Brunkeberg bär namn efter [ ]⁵ Brunke kallad, som [ ]⁵ läto stegla och avrätta på detta berg, och ehuru detsamma väl är mycket högt, har man dock genom stor möda

¹ En tid benämning på Drottninggatan.

² Grovt hamplärft, segelduksväv.

³ Bomesin, en sorts halvkvattun (se Synnerberg: Svenskt Waru-Lexikon. Göteborg 1815).

⁴ Lakun. Här åsyftas tydligtvis det under Jakobs kyrka hörande lilla S:t Johannes' kapell på platsen för Johannes' nuvarande kyrka.

⁵ Lakun.

och konst dragit åtskilliga gator därigenom, så att man bekvämt kan komma från den ena till den andra sidan.

Den fjärde förstaden kallas Ladugårdslandet, emedan området tidigare legat under konungens avelsgård men numera skänkts till staden Stockholm som dess egendom. Ehuru denna förstad är belägen nära nog på en halvö, är den dock nästan större än de två föregående och försedd med många sköna trädgårdar och hus. Särskilt finnes på denna plats den kungliga arsenalen eller tyghuset, som är värt och förtjänt att noggrant beses av främlingar, för att icke tala om den stora mängd annat artilleri och ammunition samt kuriositeter, varmed Gud och naturen särskilt har begåvat detta konungarike nästan framför alla andra i världen. Så finner man i denna arsenal åtskilliga hundra stora metallstycken, vilka alla erövrats från fienden såsom moskoviter, polacker, danskar, kejsrerliga, bayerska och andra i fältslag och fästningar, och vilka behållas och förvaras som denna krigiska nations eviga troféer, däribland stycken, som skjuta [ ][†] Ⓔ järn och mer, ty liksom man håller Italien för Europas lustgård och Tyskland för Europas skafferi, så kan man med fog anse Sverige för om icke världens, så åtminstone Europas rustkammare och tyghus.

Det kungliga slottet eller residenset är mycket stort och magnifikt byggt, har i sitt inre tre förgårdar, är försett med starka murar och djupa gravar, med olika, stora torn och andra härliga kabinett. Mitt på den innersta gården står helt fritt det stora och berömda torn, som kallas Tre kronor. Det har sitt namn av konungariket Sveriges vapen, vilket är 3 kronor, och är så stort och högt, att det icke blott är försett med många svåra halva och hela kartauner utan även blickar ut över hela slottet och staden. Detta slott hålles för ett av de största i Europa med många sköna, vältapetserade gemak, där även konungen och alla kollegierna hava sina rum. Vid inlogeringar behängas rummen med vackra tapetserier. På detta slott är rustkammaren, varest år efter år vapen för 40 000 man förvaras, som är väl värd att se, särskilt den otaliga mängden av från fienden erövrade fanor och standar, vilka här visas i ett så stort antal som icke någonstädes i världen. I denna rustkammare visas också den glorvyrdigste, tappreste och ojämförligaste konung Gustav Adolf den stores häst, uppstoppad, med sadel och pistoler, på vilken han alltför tidigt förlorade sitt ädla liv vid Lützen. Den ena pistolen har han själv avskjutit, och hanen står ännu på pannan. Även visas hans blodiga skjorta, vari kroppen påträffades, vilket ingen rätt evangelisk kristen kan åse utan att utgjuta tårar, för att icke tala om de kungliga kröningsattiraljerna och livréerna, vilka finnas i en sådan mängd, icke endast stickade med

[†] Lakun.

guld, silver och delvis med pärlor utan även otaligt många hästmunderingar, tornérharnesk och liknande damascerat arbete, beprytt med diamanter, rubiner och turkoser. För några år sedan var detta kungliga slott prytt med ett utomordentligt härligt konstkabinett och bibliotek men är nu delvis skingrat och förkommet utom några fontäner och stora statyer av brons, vilka ännu bevaras. Likväl är biblioteket i tämligen gott stånd och räknar i närvarande tid 21,000 böcker och ökas dagligen alltjämt. Bredvid slottet mot söder är ännu det gamla böhmiska lejonet vid liv, som kejsar Rudolf lät föra till Prag och som togs vid erövringen av nämnda stad Prag anno 1648 och bland andra segertecken fördes hit.¹

Bland andra härliga och kostbara byggnader i staden Stockholm är icke den ringaste S:ta Catharina kyrka på Södermalm eller Södra förstaden, grundlagd a. 1655 kort före det polska kriget av den gloriose och senast avsomnade konungen, »Carolus Gustavus Augustus», den 10:e av detta namn, samt uppkallad efter dennes fru moder och konung Karl den niondes dotter och Gustav Adolf den stores syster Catharina, en härlig och i sanning präktig byggnad, uppförd i rätt och sann arkitektur i dorisk stil av den berömde arkitekten de la Vallée och på samma plats, där Kristian Tyrann från Danmark lät bränna riksföreståndaren Sten Stures lik och andra stora herrars och ädlingars mördade kroppar a: [   ].² Där byggdes en tid efter ett kapell, som numera förändrats till detta härliga tempel.

Icke mindre präktigt och magnifikt är det nybyggda Riddarhuset i Stockholm på en härlig plats, belägen nära Riddarholmen och Mälaren. Det grundlades anno 1648 under drottning Kristinas regering och är uppfört av nämnde arkitekt de la Vallée i korintisk stil, merendels av vackert huggen sten, samt kan väl jämföras med och ger i dyrbarhet och prakt föga efter det i Rom av den förträfflige Michel Angelo Buonarotti nybyggda Kapitolium.

Den nybyggda börsen och banken vid Järntorget,³ utomordentligt härligt och präktigt byggd av den berömde arkitekten Nicodemus Tessin, kan sannerligen icke göras bättre i konstfärdighet, bekvämlighet och utsmyckning.

Särskilt har den nu regerande riksskattmästaren herr baron Gustav Bonde låtit bygga ett så härligt, magnifikt och kostbart palats i en förträfflig, skön arkitektonisk stil, att staden Stockholm aldrig haft något

¹ Lejonet dog troligen i början av år 1663 (se Flodmark, Bollhusen etc., s. 19).

² Lakun. — Årtalet som bekant 1520.

³ Nuvarande gamla riksbanksbyggnaden, ursprungligen avsedd att även inrymma börsen som ju först långt senare fick sin egen byggnad.

liknande förut och blivit denne herre mycket förbunden och tack skyldig, att staden genom honom fått ett så ståtligt och dekorativt utseende.

Drottning Kristinas triumfport, uppförd vid hennes kungliga kröning till hennes ära av samtliga riksråden, skulle kunna anses och uppskattas som den härligaste ooh prydligaste byggnad i Europa, om det material, av vilket den är byggd, vore varaktigare och mera beståndande. Efter sin struktur kan den helt jämföras med Konstantin den stores triumfbåge men är mycket större och högre och så konstfärdigt byggd i korintiskt arbete av nyssnämnde herr de la Vallée, att alls intet fattas den i skönhet och dekorativt prakt.

Vidare har även herr baronen och riksrådet Erik Fleming på ett utomordentligt sätt låtit bygga ett förträffligt palats ej långt från slottet.

Utom ovannämnda monumentalbyggnader ser man överallt i Stockholm här och var vackra och utmärkta byggnader, nästan alla prydda med huggen sten, och såväl staden som förstäderna erbjuda desto större prydighet, som nästan alla gator, särskilt i förstäderna, under drottning Kristinas tid reglerats efter raka linjer, vilket ger staden ett sådant utseende, att densamma numera börjar tävla med världens förnämsta städer, i synnerhet därför, att kopparen, varmed de flesta husen och palatsen äro täckta, gör dessa byggnader desto präktigare och kostbarare.

Och ehuru visserligen, som här i början sagts, omkring staden Stockholm icke finns någon särskilt behaglig och fruktbar sädesjord, så finner man dock runt omkring Stockholm många vackra trädgårdar och fruktbara platser, vilka trots ett rått klimat av invånarna numera så kultiverats och förädlats, att man har ett överflöd av de skönaste och härligaste trädgårdsfrukter, såsom persikor, meloner, aprikoser, ärtskockor, selleri, sparris, blomkål, amareller, renetter och liknande närande frukter, likaså härligt goda som i Tyskland eller annorstädes, för att icke tala om rara blommor.

Bland andra tilldragande platser är Valdemarsön, där den kungliga djurgården är belägen, mitt emot Amiralitetsholmen, på grund av sin säregna natur mycket behaglig och angenäm, där konungarna ofta jaga vilt och otaligt mycket folk särskilt på festdagar förlusta sig med spatserturer, då det är alla, såväl infödda som främlingar, tillåtet att där förnöja sig, liksom främlingarna överallt i Stockholm äro väl lidna och hava stor frihet, i synnerhet tyskarna, vilkas antal på denna plats så vuxit och tilltagit, att man håller tredjedelen av borgarna för tyskar, liksom tyska språket här är nästan lika vanligt som det svenska.

Bland andra behagliga och angenäma utflykter äro icke minst de i skären, på svenska skärgårdarna, där man icke med nog förundran måste åskåda

den allsmäktige Gudens underbara anordningar,¹ i det man på en gång har att beskåda de skönaste nejder, härligaste utsikter och landskap som på ingen annan plats i världen. Ty om också dessa öar och klippor delvis stiga himmelshögt ur vattnet upp i luften, äro dock somliga av dem nedtill så skönt bevuxna och blandade med allehanda fruktbara träd, de härligaste blommor, små skogar, ängar och liknande, att man har en alldeles särskild och angenäm lust att se dem, ty om också naturen givit andra länder antingen stora slättmarker eller fruktbara planer eller stora skogar eller också bördiga kusttrakter eller liknande, som ögat har att förnöja sig med vart och ett för sig, så har dock den välvilliga naturen här gjort sitt bästa mästerstycke och förärat denna trakt med allt på en gång, ty både planer, skogar, ängar, berg, vatten och strandnejder kan man beskåda på en gång bredvid varandra, och, vad som är än mer, allt är fruktbart, vattnet lever: ovanfullt av fåglar och under fullt av fiskar. Skogarna äro uppfyllda av vilt och fågel, som där i tusental ha sina bon och utkläcka ungar, så att det icke saknas lust för ögat, sinnet och kroppen till förnöjelse.

Omkretsen av denna så stora och mäktiga kungliga residensstad Stockholm, såsom man vintertiden skulle kunna ungefär gå den runt över isen, torde kunna räknas till ungefär $1\frac{1}{2}$ tysk mil, varför den blott med stora besvär skulle kunna befästas, ehuru den sist avsomnade högtsaligaste konung Karl Gustav därom uppgjort ett förträffligt koncept och förslag.

Och alldenstund invånarna beräknas till 15,000 man² och stadens läge, natur och belägenhet är så fördelaktigt kuperad och omväxlande, så kan den också nästan omöjligt så överallt belägras och inneslutas av en fiende, att icke invånarna på någon plats med stor makt och kraft kunna göra ett utfall och hämta hjälp, varvid fienden icke allenast måste vara herre till lands och vatten utan även dela sin styrka i olika partier, för att ej tala om den stora mängd manskap som behövs och dess underhåll, vilket ingen potentat i kristenheten har möjlighet att bringa samman.

¹ I margen: »Ty om enligt de lärdas mening skönheten icke kan representeras bättre än om man vid dess sida ställer något fult, så har man här att av hjärtans lust betrakta en förträfflig harmoni i blandningen av desamma.»

² Obs. uttrycket man, ej människor. Dahlberg anger här givetvis den stridbara, manliga befolkningen, garnisonen inberäknad, vilket bör ge en total folkmängdssiffra av åtminstone 40,000 personer — en uppgift, som överensstämmer med efter andra grunder gjorda beräkningar.